

2

Vol. 9
Summer 2024

Research Paper

Received:
06 May 2024
Revised:
24 June 2024
Accepted:
12 August 2024
Published:
21 September 2024
P.P: 133-164ISSN: 2783-1914
E-ISSN: 2783-1450

The Role of Local Media in the Political Development Process Iran(A Case Study of Kurdistan Province after the Islamic Revolution in Iran)

Omid Azizyan ^{*1} | Masoud Akhavan Kazemi ^{2*} | Bahram Nasrollahizadeh ³

Abstract

According to many sociologists, the political press is one of the most important indicators of political development and it is mentioned as one of the main pillars in democracy. An active press, while accelerating the improvement of political development, prevents tyranny and political stagnation in a country. The press, as one of the most important tools of mass surveillance, makes the sphere of power more transparent, and those in power will be accountable for their performance. In this regard, the main question of the present article is, by what mechanism do the press and media influence the process of political development? In analyzing and answering this question, first by using the existing theories in the field of political development, the relationship between the press and analysis and evaluation was established. Then, while examining the activity of the press in Kurdistan province after the Islamic revolution, the extent of their effectiveness in the process of political development of this province has been examined. One of the indicators of political development that is discussed in the current research is the level of political participation of citizens in elections. To collect and analyze the data of this issue in Kurdistan province, the statistical research method has been used. The findings of the research show that at any point in the Kurdistan province, during the years after the Islamic revolution, the activities of the press and news media have grown, and the process of upgrading the indicators of political development has also improved. Of course, it should be acknowledged that the mere quantity of the press is not effective in improving the process of political development, but what is important is the degree of freedom of the press and media and the threshold of tolerance of regulatory institutions.

Keywords: Islamic Revolution, Democracy, Participation, Kurdistan Province.

1. Corresponding author, Assistant Professor of Sociology Department, Faculty of Social Sciences and Humanities, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran. O.azizyan@uok.ac.ir
2. Professor of Political Science ·Faculty of Humanities and Social Sciences·Razi University of Kermanshah ·Kermanshah·Iran
3. Assistant Professor· Department of Geography· Natural resources ·University of Kurdistan· Sanandaj·Iran

Cite this Paper: Azizyan, O & Akhavan Kazemi, M & Nasrollahizadeh, B (2024). The Role of Local Media in the Political Development Process Iran(A Case Study of Kurdistan Province after the Islamic Revolution in Iran). *State Studies of Contemporary Iran*, 2(9), 133–164.

Publisher: Imam Hussein University

© **Authors**

This article is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) (CC BY 4.0) .

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

نقش مطبوعات محلی در روند توسعه سیاسی ایران (مطالعه موردی استان کردستان پس از انقلاب اسلامی ایران)

امید عزیزیان*^۱ | مسعود اخوان کاظمی^۲ | بهرام نصرالهی زاده^۳

چکیده

از منظر بسیاری از محققان جامعه‌شناسی سیاسی، مطبوعات یکی از مهم‌ترین شاخصه‌های توسعه سیاسی به شمار می‌رود و از آن به عنوان یکی از رکن‌های اصلی گذار به دموکراسی یاد می‌شود. لذا مطبوعات فعال ضمن تسریع بهبود توسعه سیاسی، از استبداد و رکود سیاسی در یک کشور جلوگیری به عمل می‌آورند. مطبوعات به مثابه یکی از مهمترین ابزارهای نظارت جمعی ساحت قدرت را شفاف‌تر می‌کند و صاحبان قدرت نیز نسبت به عملکرد خود پاسخگو خواهند بود. در همین راستا، پرسش اصلی مقاله حاضر این است که مطبوعات و رسانه‌ها با چه مکانیزمی بر روند توسعه سیاسی تأثیر می‌گذارند؟ در تحلیل و پاسخ‌گویی به این پرسش، ابتدا با بهره‌گیری از نظریات موجود در حوزه توسعه سیاسی، ارتباط میان مطبوعات با توسعه سیاسی مورد تحلیل و ارزیابی قرار گرفت. سپس ضمن بررسی میزان فعالیت مطبوعات در استان کردستان پس از انقلاب اسلامی، میزان اثرگذاری آن‌ها در روند توسعه سیاسی این استان مورد بررسی قرار گرفته است. یکی از شاخصه‌های توسعه سیاسی که در پژوهش حاضر، مورد بحث واقع شده است، میزان مشارکت سیاسی شهروندان در انتخابات می‌باشد. برای جمع‌آوری و تحلیل داده‌های این موضوع در استان کردستان، از روش پژوهش آماری بهره گرفته شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهند که در هر مقطعی که در استان کردستان، طی سال‌های بعد از انقلاب اسلامی، فعالیت مطبوعات و رسانه‌های خبری رشد پیدا کرده‌اند، روند ارتقاء شاخصه‌های توسعه سیاسی نیز بهبود یافته است. البته باید اذعان داشت که کمیت صرف مطبوعات در بهبود روند توسعه سیاسی موثر نیست، بلکه آنچه حائز اهمیت است میزان آزادی مطبوعات و رسانه‌ها و آستانه تحمل نهادهای نظارتی می‌باشد.

کلیدواژه‌ها: مطبوعات، توسعه سیاسی، دموکراسی، مشارکت، استان کردستان.

۱. نویسنده مسئول: استادیار گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی و انسانی، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران.

۲. استاد تمام، علوم سیاسی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران.

۳. استادیار گروه جغرافیا، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران.

استناد: عزیزیان، امید و اخوان کاظمی، مسعود و نصرالهی زاده، بهرام (۱۴۰۳). نقش مطبوعات محلی در روند توسعه سیاسی

ایران (مطالعه موردی استان کردستان پس از انقلاب اسلامی ایران)، **دولت پژوهی ایران معاصر**، ۲(۹)، ۱۶۴-۱۳۳.

DOR: <https://dorl.net/dor/20.1001.1.27831914.1403.10.2.6.5>

ناشر: دانشگاه جامع امام حسین (ع) نویسندهگان

این مقاله تحت لیسانس آفرینندگی مردمی (Creative Commons License- CC BY) در دسترس شما قرار گرفته است.

۲

دوره نهم
تابستان ۱۴۰۳

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۲/۱۷

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۴/۰۴

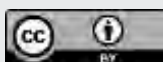
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۵/۲۲

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۶/۳۱

صص: ۱۶۴-۱۳۳

شاپا چاپی: ۱۹۱۴-۲۷۸۳

الکترونیکی: ۱۴۵۰-۲۷۸۳

مقدمه و بیان مسئله

توسعه سیاسی از مفاهیم مهم در جامعه شناسی سیاسی است که در اصطلاح، به معنای افزایش ظرفیت و کارایی یک نظام سیاسی در حل و فصل تضادهای منافع فردی و جمعی، مشارکت شهروندی در سیاست، رشد آزادی و تغییرات اساسی در یک جامعه می‌باشد. نظریه‌های توسعه سیاسی به طور مستقیم از نظریه‌های توسعه اقتصادی اخذ شده و براین اصل استوارند که جوامع جهان سوم می‌بایست به سوی کمال جهت‌گیری کنند؛ زیرا جوامع به مثابه نطفه یا جوانه‌ای تصور می‌شوند که در انتظار راهی از قبل مشخص شده هستند (بدیع، ۱۳۹۳). به طور کلی، اهداف توسعه سیاسی چنان دامنه‌دار است که هیدی آنها را در قالب شاخص‌هایی چون «دموکراسی، برابری، ثبات، مشروعیت، مشارکت، بسیج، نهادی کردن، قابلیت، هویت، نفوذ، توزیع، همبستگی، عقلانی کردن امنیت، رفاه، عدالت و آزادی» بیان کرده‌است (لمکو، ۱۳۷۶). توسعه سیاسی در واقع بر پایه حرکت در ایجاد ظرفیت‌های سیستمی برای پاسخ‌گویی به نیازهای در حال دگرگونی جامعه شکل گرفت و به عنوان راهکاری برای ایجاد مشارکت عمومی مردم در امر تصمیم‌سازی سیاسی، زمینه‌های تنش بین نیروهای اجتماعی و حاکمیتی را به حداقل می‌رساند. رهیافت توسعه سیاسی به عنوان ابزاری در جهت ایجاد سازمان‌های سیاسی به منظور مشارکت حداکثری اقشار و طبقات اجتماعی و نهادینه شدن ساختارهای سیاسی مدرن در قالب جامعه سیاسی تلاش می‌کند تا توجه سایر الگوهای توسعه‌ای را به توسعه متوازن جلب نماید؛ به طوری که امروزه میزان نهادینه شدن فرآیند توسعه سیاسی، زمینه‌های بازگشت به دوران ماقبل توسعه را از بین خواهد برد. فرایند نوسازی نیز پس از جنگ جهانی دوم در کشورهای جهان سوم اهمیت فوق‌العاده‌ای پیدا کرده است. البته با وجود پیشرفت‌های فراوان در زمینه توسعه سیاسی، هنوز ابهامات زیادی در رابطه با این مفهوم وجود دارد و اندیشمندان حوزه‌های متفاوت، تعاریف گوناگونی از توسعه سیاسی را ارائه می‌کنند. مثلاً ساموئل هانتینگتن، مشارکت سیاسی را یکی از شاخصه‌های اصلی توسعه سیاسی به شمار می‌آورد و بر این باور است که در روند نوسازی و توسعه سیاسی، طبقه متوسطی ظهور می‌نماید که نظام سیاسی می‌بایست نهادمندی لازم را برای مشارکتها و مطالبات این طبقه فراهم نماید. با تمام این اوصاف، پرسش اصلی که در نوشتار حاضر در پی پاسخ‌گویی به آن هستیم، این است که

مطبوعات و رسانه‌ها با چه مکانیزمی بر روند توسعه سیاسی تأثیر می‌گذارند و در این میان کارکرد مطبوعات محلی پس از انقلاب اسلامی در استان کردستان چگونه بوده است؟ چنانچه اشاره شد، توسعه سیاسی دارای شاخصه‌های زیادی می‌باشد (فرزانه پور، ۳۸۸). در نگاه هانتینگتن^۱، مشارکت سیاسی شهروندان در رشد توسعه سیاسی ضرورت دارد؛ اما در کنار این مشارکت، نهادها نیز باید شکل بگیرند. شیلز^۲ معتقد است که مشارکت سیاسی یک فعالیت ارادی است که از طریق آن، اعضای جامعه به صورت مستقیم یا غیر مستقیم در انتخاب هیات حاکمه و در شکل دادن به سیاست عمومی سهیم می‌شوند (Sills, 1968). مشارکت سیاسی زمانی می‌تواند به توسعه سیاسی منجر شود که عملی ارادی و بدون شرط و غیرابزاری باشد و رهبران واقعی جامعه مدنی نیز در آن نقشی مثبت داشته باشند. مشارکت سیاسی، ممکن است در جهت حمایت یا علیه نظام سیاسی حاکم صورت گیرد و به شکل شرکت در گزینش رهبران سیاسی یا همکاری در اداره امر جامعه و یا به صورت تظاهرات، شورش‌ها، اجتماعات، راه پیمایی‌ها، اعتصاب‌ها و اغتشاش‌ها ظاهر شود (چابکی، ۱۳۸۱: ۱۰۸).

۱- پیشینه پژوهش

پژوهش‌های متعددی حول محور نقش مطبوعات در توسعه، به شکلی عام، صورت پذیرفته است. در اینجا به مهمترین پژوهش‌هایی که حول محور این موضوع صورت گرفته، اشاره می‌کنیم:

۱. (نوری، ۱۳۷۸) در مقاله‌ای تحت عنوان "بررسی نقش و کارکرد مطبوعات در توسعه سیاسی"، به کارکرد مطبوعات در رشد مشارکت سیاسی و پویایی سیاسی پرداخته‌اند. نویسنده در این مقاله، با اشاره به ضعف احزاب سیاسی و عدم نهادینه شدن کارکرد احزاب، نقش مطبوعات را در توسعه سیاسی در ایران برجسته می‌داند. وی برای بررسی کارکرد مطبوعات، سه روزنامه وقت را با دیدگاه‌های متفاوت مورد نقد و واکاوی قرار داده است و در پایان، پس از بررسی دقیق تیرهای این روزنامه‌ها، به تفکیک بر میزان اثرگذاری آنها در بهبود پاره‌ای از شاخصه‌های توسعه سیاسی تاکید می‌کند.

1-Huntington

2- Sills

۲. (شهرام‌نیا و همکاران، ۱۳۹۰) در مقاله ای تحت عنوان "نقش مطبوعات در توسعه سیاسی بعد از انقلاب اسلامی ایران" به میزان تاثیر مطبوعات بر افکار عمومی پرداخته اند. فراز و نشیب وضعیت مطبوعات در دوران های مختلف پس از انقلاب اسلامی، وابسته بودن به دولت و عدم استقلال، تندروی مطبوعات در دوران هایی که فضای باز سیاسی حاکم بوده، از مهمترین عواملی می باشد که در این مقاله برای عدم اثرگذاری مطبوعات بر روند توسعه سیاسی در ایران به آن اشاره شده است. بر این اساس، نقش مطبوعات از ابزاری برای رشد توسعه سیاسی به سکوی سخنرانی برای تبلیغ سیاست های نظام تقلیل پیدا کرده است که دلایل آن نیز توسط محققین ذکر شده است.

۳. (زارعی و هاشم‌پور، ۱۳۹۵) در مقاله ای تحت عنوان "نقش مطبوعات در توسعه سیاسی جمهوری اسلامی ایران (مطالعه موردی: دولت تدبیر و امید)" به نقش مطبوعات به عنوان رکن چهارم دموکراسی پرداخته اند. نویسندگان معتقدند که مطبوعات با ایجاد فضای نقادی و اطلاع رسانی سالم سیاسی می تواند به نگرش سیاسی مردم و گروه های سیاسی کمک نمایند و به توسعه سیاسی کمک کنند. در نهایتا نویسندگان به نتیجه می رسند که در دولت تدبیر و امید، علی رغم شعارهای این دولت مبنی بر ایجاد فضای باز سیاسی، مطبوعات در امر اطلاع رسانی آزاد و نقش محوری در توسعه سیاسی با مشکلاتی عدیده مواجه بوده اند.

در این پژوهش ها اگرچه به نقش و کارکرد مطبوعات و رسانه ها در تحقق یا بهبود توسعه سیاسی اشاره شده است، اما توسعه مورد بحث محققان بیشتر توسعه اجتماعی، اقتصادی و سایر مفاهیم توسعه بوده است. علاوه بر این، پژوهش حاضر با تمرکز بر وضعیت مطبوعات در استان کردستان و نقش آنها در بهبود توسعه سیاسی انجام شده است که با دیگر پژوهش ها در تمرکز مطالعاتی کاملا متفاوت است.

۲- چارچوب نظری و روشی

در جوامع مدرن، شرایط و فضا برای فعالیت مطبوعات و آزادی بیان و اندیشه فراهم است؛ اما در جوامع سنتی فعالیت آنها با مشکلات زیادی روبه‌رو خواهد بود. در جوامعی که احزاب و اتحادیه‌های سیاسی به علل گوناگون کمتر قادر به فعالیت مناسبی شده‌اند، وظیفه مطبوعات سخت‌تر شده و با چالش‌های متعدد و متکثری روبرو است؛ چرا که ساخت و هدایت افکار عمومی جامعه و

تقویت بنیه‌ی دانش و بینش مردم و ساخت اذهانی منطقی برای تحلیل رویدادها از وظایف مشکل آنهاست. مطبوعات و جراید در تمام زیر ساخت‌های اجتماعی، فرهنگی، مذهبی، اقتصادی و سیاسی و غیره می‌توانند ایفای نقش نمایند و جامعه را بسوی اهداف مشخصی که همان ارزش‌های اجتماعی است، هدایت کنند (نوری، ۱۳۷۸: ۴۹). مطبوعات زمینه مناسب فرهنگی را برای تقویت جامعه مدنی، رشد احزاب و به طور کلی، عمومی کردن سیاست بر عهده می‌گیرند. مطبوعات در نبود یک سیستم حزبی مناسب به مثابه فضایی کلیدی بدل شده‌اند که در آن، می‌توان مسائل مربوط به ماهیت مشارکت سیاسی و گونه‌های قلمرو عمومی را به بحث گذاشت؛ و در نتیجه خود نقش چشمگیری در رشد جامعه مدنی به عهد گرفته‌اند (خیابانی، ۱۳۸۰). در زمانی که احزاب ضعیف و ناکارآمد هستند، رسانه‌ها می‌توانند از بازیگران تازه به دوران رسیده یا سیاستمداران غیر مشهور یک شبه چهره‌ای سرشناس و مشهور نشان دهند. رسانه‌ها از طریق بزرگ نمایی و اغراق در تبلیغات، به راحتی مخاطبان خود را متوجه شخصیت‌های تازه وارد به عرصه سیاست کرده و در نقش احزاب بازی می‌کنند. مطبوعات مستقل، هوشیار و آگاه در جوامع امروز نقش مهمی در تصحیح روند امور و هدایت تصمیم‌گیران، پرورش افکار عمومی، ایجاد فضای گفت‌وگو و تفاهم میان گروه‌ها و طبقات، میان ملت و دولت و جلب مشارکت مردم دارند. برعکس، مطبوعاتی که فاقد این مشخصات باشند با برخوردهای عاطفی و گروه‌گرایی و جنجال‌آفرینی افکار عمومی را مشوش و گمراه کرده و راه تفهیم و تفاهم را مسدود و جو فکری جامعه را متشنج می‌کنند و در نتیجه زمینه‌های مناسبی برای رشد داوری منصفانه، واقع‌بینی و تعقل در جامعه پدید نمی‌آید. به طور کلی می‌توان گفت که بدون مطبوعات فعال و آزاد، مسأله‌ی بسیج مشارکت مردم در سرنوشت خود امکان‌پذیر نخواهد بود (شهرام‌نیا و همکاران، ۱۳۹۵). در کل، مطبوعات علاوه بر نقد قدرت و صاحبان قدرت می‌توانند در ماهیت مبارزات انتخاباتی، احزاب سیاسی، مشاجرات سیاسی و ارتباطات سیاسی نقش ایفا کنند. از ارتباطات نه تنها به عنوان شاهراه‌های ارتباطی بین سیاست - مداران و مردم استفاده می‌شود، بلکه اشکال متنوع رسانه‌ها نقش مهمی در بسیاری از مشاجرات درباره فرایند دموکراتیک و مشروعیت آن داشته‌اند (باختین^۳ و یورگن هابرماس^۴، ۱۳۸۴ یکی از

3- Bakhtin

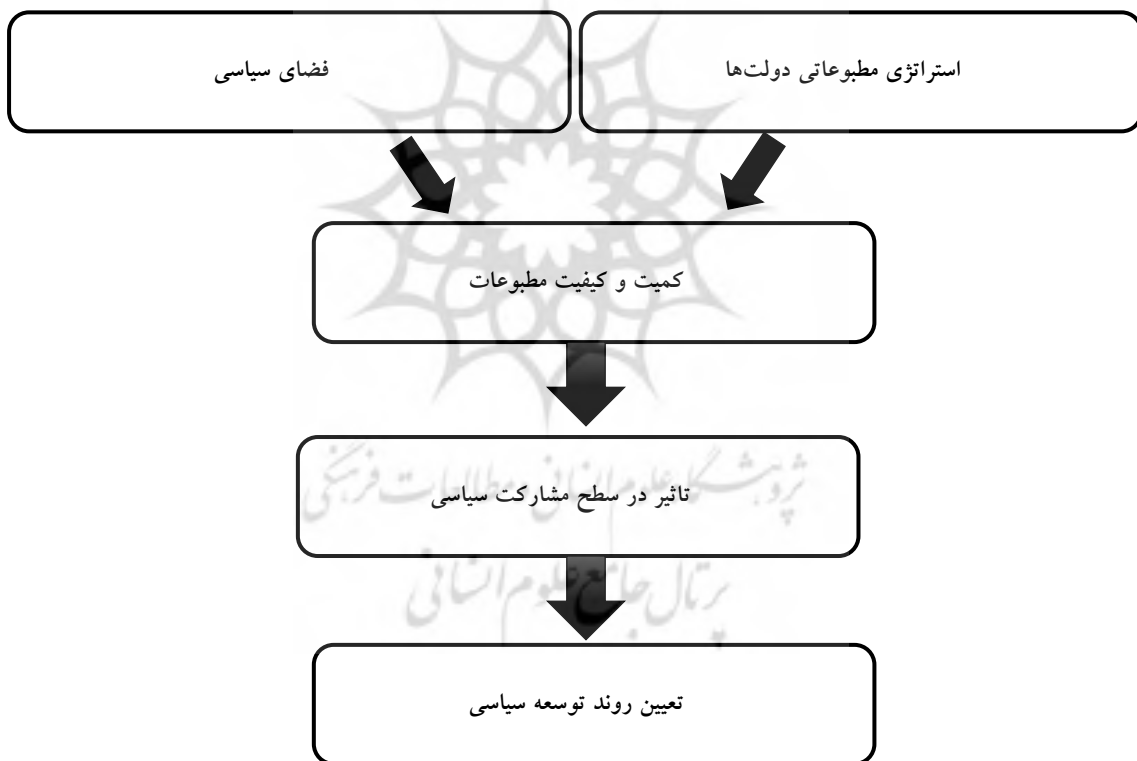
4- Jürgen Habermas

تأثیرهای مهم مطبوعات بر افکار عمومی، نقشی است که این رسانه‌ها در بنای رهبری جامعه ایفا می‌کنند. این رسانه‌ها مانند سایر وسایل ارتباط جمعی می‌توانند دامنه‌ی گفت‌و شنود مربوط به خط مشی‌های سیاسی و اجتماعی را وسیع سازند و معیارها و ضابطه‌های اجتماعی را تشدید نمایند (رشیدپور، ۱۳۸۴). مطبوعات با قدرت تأثیر گذاری که دارند می‌توانند به عنوان یک بازیگر مستقل وارد صحنه شوند. برای مثال، یک روزنامه می‌تواند محور گروهی از انسان‌های هم‌فکر قرار گیرد یا با انتشار مطالب خاصی، گروهی از شهروندان را به حلقه هواداران خود در آورد (نقیب-زاده، ۱۳۸۳). ورود مطبوعات یا رسانه‌ای به عنوان یک بازیگر مستقل به عرصه سیاست، زمانی محتمل است که از سویی احزاب ناکارآمد بوده و توان رقابت با جریان حاکم را نداشته باشند و از سویی دیگر، مطبوعات آنقدر قوی باشند که بتوانند مستقل از قدرت حاکم به فعالیت بپردازند. به اعتقاد لیسون^۵، آزادی پایین مطبوعات با دانش سیاسی ضعیف، مشارکت سیاسی کم و مشارکت پایین مرتبط است؛ در حالی که عکس این قضیه در کشورهای با آزادی مطبوعات صدق می‌کند (Leeson, 2008: 167). برای آنکه آزادی بیان در جوامع در حال توسعه اشاعه یابد و به فرهنگ تبدیل شود، باید دید در این کشورها ساختار سیاسی و شکل حکومت چگونه است و در کدام مرحله از تحول خود قرار دارد. با تمام این تفاسیر در تبیین مباحث کلی پژوهش حاضر می‌توان چارچوبی کلی از نقش مطبوعات در توسعه سیاسی ترسیم کرد و آن را در ارتباط با نقش نشریات و مطبوعات کردستان در روند توسعه سیاسی این استان مورد بررسی و تحلیل قرار داد. در ابتدای امر توجه به این امر ضروری است که کمیت و کیفیت مطبوعات خود ناشی از دو متغیر مهم هستند که عبارتند از: فضای سیاسی و استراتژی مطبوعاتی دولت‌ها. فضای سیاسی ایران به تبع از اینکه به سمت فضای باز سیاسی یا فضای بسته سیاسی گرایش داشته باشد، بر کمیت (تعداد) و کیفیت (محتوا) نشریات کشور تأثیر می‌گذارد؛ اما مابین این دو متغیر همیشه رابطه مستقیمی وجود ندارد. بنابراین، متغیر دومی نیز تأثیرگذار خواهد که آن هم استراتژی مطبوعاتی دولت‌ها است. یعنی با

وجود فضای سیاسی بسته نیز این امکان محتمل است که استراتژی مطبوعاتی دولت، افزایش تعداد نشریات وابسته باشد. در ادامه تبیین چارچوب نظری بحث می‌توان بر تاثیر کمیت و کیفیت مطبوعات بر سطح مشارکت سیاسی نیز پرداخت. در واقع، این مساله مورد سنجش قرار می‌گیرد که تعداد و میزان آزادی ارائه شده در سطح مطبوعات تا چه اندازه می‌تواند بر روند مشارکت سیاسی شهروندان تاثیر برجای بگذارد. مشارکت سیاسی نیز در نهایت در مقام یکی از مولفه‌های اصلی توسعه سیاسی، می‌تواند مورد توجه قرار گیرد. در مجموع، می‌توان چارچوب نظری، نوشتار حاضر را در قالب شکل ذیل ارائه کرد:

شکل شماره ۱: روند تاثیر مطبوعات در بهبود توسعه سیاسی

براساس این الگوی نظری، در بخش‌های مختلف نوشتار در پی آن هستیم که با در نظر گرفتن فضای سیاسی کشور و استراتژی مطبوعاتی دولت‌های بعد از انقلاب اسلامی، در ابتدا وضعیت مطبوعات در استان کردستان را مورد سنجش قرار داده و در ادامه تاثیر آن را بر سطح مشارکت سیاسی شهروندان در انتخابات‌های مختلف مورد تحلیل قرار دهیم. در نهایت نیز از درون این ارتباطات، سطح گذار به سوی توسعه سیاسی در استان کردستان را خواهیم سنجید.

۳- مطبوعات و رسانه‌های محلی در استان کردستان

حضور مطبوعات خارج از مرکز را می‌توان عاملی برای گذار به دموکراسی حداکثری و ایجاد تساهل و تکررگرایی در یک جامعه سیاسی ارزیابی نمود. به عبارت دیگر، سیستم آزاد مطبوعات تضمین می‌کند که مطبوعات آزاد برای ایجاد انگیزه در تولید اطلاعات سیاسی رضایت بخش، اصیل و متنوع بدون ترس از سانسور یا محدودیت دولتی، مفید هستند (Lauk, 2008; Shahbaz and Funk, 2019). بر این اساس، شهروندانی که در سیستم‌های رسانه‌ای آزاد زندگی می‌کنند، فرصت‌های بیشتری برای به دست آوردن اطلاعات مربوط به رویدادهای جاری و فعالیت‌های سیاسی از هر دو رسانه جمعی و رسانه‌های اجتماعی نسبت به کسانی که در کشوری با آزادی مطبوعات کمتر زندگی می‌کنند، دارند (Park and Gil de Zuniga, 2021: 329). در واقع رسانه‌ها نقشی مهم ولی تأثیری محدود بر نتایج سیاسی در کشورهای دارای دموکراسی‌های مستقر، رسانه‌های رقابتی، سیستم‌های حزبی با ثبات و احزاب سیاسی با بسترهای ایدئولوژیک شناخته شده و مشخص دارند (Enikolopov et al., 2011). در شرایطی که عنصر آزادی بیان و نبود سانسور بر رویه مطبوعات محلی حاکم باشد، پایه‌های گذار به توسعه سیاسی بنیان نهاده می‌شود و در سطح مرکز نیز به عاملی برای پیشرفت دموکراسی و بهبود روند گذار به توسعه سیاسی تبدیل می‌شود.

مطبوعات محلی با تمرکز بر مسائل و مشکلات حوزه جغرافیایی خاصی، می‌توانند پتانسیل‌های محلی را جهت توسعه بسیج کرده و از تنش‌ها و شکاف‌های احتمالی جلوگیری کنند. به دلیل گستره پوشش انتشار در سطح یک استان، دغدغه‌های مطبوعات محلی همیشه کمتر از مطبوعات سراسری است و مسئولان این نشریات با افکار و سوژه‌های کمتری در مقایسه با مطبوعات

سراسری مواجه هستند و لذا می‌توانند به بررسی کامل‌تر و دقیق‌تر موضوعات محلی بپردازند. دسترسی به مطبوعات محلی، به دلیل توزیع در سطح یک استان و فاصله جغرافیایی کمتر، آسان‌تر است. چون بیشتر مطبوعات محلی، غیردولتی هستند در نتیجه بیان چالش‌های محلی و نیازها و خواسته‌های مردم در آنها، نقش ارتباطی این نشریات بین مسئولان محلی و شهروندان محلی را بیشتر به منصفه ظهور خواهد نشاناد (کریمی، ۱۳۹۰). با توجه به این ملاحظات، پرداختن به موضوع کمیت و کیفیت حضور مطبوعات در استان کردستان را می‌توان یکی از متغیرهای مهم برای گذار به دموکراسی و توسعه سیاسی در سطح کلان جامعه ایران ارزیابی کرد. وضعیت مطبوعات استان کردستان، همچون نهادهای مدنی و تشکل‌های سیاسی، بر اساس دوره‌های مختلف سیاسی، فراز و نشیب‌هایی داشته‌اند. حتی برای تهیه آمار صحیح این مطبوعات، مشکلات عدیده‌ای پیش روی محققین وجود دارند. آمارهای رسمی در این زمینه، ناقص هستند و نهادهای مسئول نیز از دادن آمار نشریات موجود، قبلی یا متوقف شده امتناع می‌کنند. برای تهیه وضعیت مطبوعات و نشریات متوقف شده، بایستی تحقیقات گسترده‌ای انجام می‌پذیرفت، که نگارندگان به کمک فعالان عرصه مطبوعات و مراجعه به آرشیو نشریات، توانستند بخشی از کاستی‌ها را جبران نمایند. در این تحقیق تلاش شده است که تمامی نشریات و خیرگزاری‌های دارای مجوز در استان کردستان در پنج دوره، شامل دوره اول (۱۳۵۷ تا ۱۳۶۸)، دوره دوم (۱۳۶۸ تا ۱۳۷۶)، دوره سوم (۱۳۷۶ تا ۱۳۸۴)، دوره چهارم (۱۳۸۴ تا ۱۳۹۲) و دوره پنجم (۱۳۹۲ تا ۱۳۹۵) بررسی شوند. در کنار مطبوعات استان کردستان، در این پژوهش مطبوعات مشهور کردی دیگر استانهای کردنشین هم بررسی شده‌اند؛ چرا که بدون شک، این مطبوعات نیز در تحولات سیاسی استان نقش پررنگی را ایفا نموده‌اند. پارامترهایی همچون تاریخ مجوز، زمینه انتشار، دوره انتشار، زبان و گستره انتشار نیز در این تحقیق مدنظر قرار گرفته‌اند. شاید هر یک از این پارامترها، در یک نشریه برای ایجاد توسعه موثرتر باشند. مثلاً در استان کردستان طبیعتاً نشریه‌ای با زبان محلی کارایی بیشتری دارد و موثرتر است. موضوع انتشار هم می‌تواند مهم باشد چرا که رسانه‌های تخصصی فقط برای قشری خاص از جامعه کارایی داشته و مصرف همگانی ندارند. مجلات تخصصی و علمی، به ویژه غیر علوم انسانی، در تعداد بسیار کم انتشار می‌یابند و جز متخصصان آن حوزه، دیگران علاقه‌ای به

مطالعه آنها ندارند و لذا نمی‌توانند در پیشبرد توسعه سیاسی، که حضور توده‌های عظیم مردم در عرصه‌ی سیاست را می‌طلبد، موثر باشند.

برای درک بهتر وضعیت توسعه مطبوعات در استان کردستان را در پنج دوره مشخص که هر دوره تقریباً وضعیت سیاسی حاکم با دوره‌های دیگر متفاوت بوده، بررسی می‌کنیم. چرا که طی چندین دوره سیاسی با تغییراتی که در کل کشور از نظر چرخش قدرت در بین جریان‌های سیاسی اتفاق افتاده است، رشد مطبوعات نیز دستخوش تغییر شده است و به شکلی طبیعی روند توسعه سیاسی نیز متفاوت بوده است. در این پژوهش با استفاده از داده‌های آماری به صورت عینی میزان رشد مطبوعات بررسی شده و سپس در هر دوره نیز به میزان اثرگذاری مطبوعات در پاره‌ای از شاخصه‌های توسعه سیاسی بی‌شک اوایل انقلاب اسلامی با توجه به بی‌ثباتی سیاسی ناشی از دوره گذار و عدم تثبیت انقلاب و فضای بسته ناشی از آن (در استان کردستان) توسعه و رشد مطبوعات کند بوده و با دوره‌های پس از تثبیت انقلاب متفاوت است. بعنوان مثال، دوره ۱۳۸۴-۱۳۷۶ که به دوره اصلاحات و توسعه سیاسی مشهور است با دوره سازندگی یعنی سالهای ۱۳۸۴-۱۳۶۸ که دولت و کلا حاکمیت درگیر بازسازی ویرانی‌های ناشی از جنگ تحمیلی بودند، بسیار متفاوت است. لذا تلاش شده است وضعیت مطبوعات را در پنج دوره متفاوت بررسی کرد تا به تحلیلی دقیق و روشن از میزان رشد مطبوعات و تاثیر آن بر توسعه سیاسی برسیم.

۱-۳- دوره ۱۳۶۸-۱۳۵۷

نخستین روزنامه کردی بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، در سال ۱۳۵۹ با نام «گرشهی کوردستان» توسط محمد صالح در تهران منتشر شد که از این روزنامه تنها ۹ شماره چاپ و توزیع شده است. نشریه سیاسی-فرهنگی «ده نگی کورد» و «بروسکه» در تهران، و سپس مجله «سروه» از جمله مهم‌ترین مطبوعات کردی در دوره پس از انقلاب اسلامی به شمار می‌روند. البته در آمارهای ارائه شده از طرف اداره کل فرهنگ و ارشاد به نگارندگان، فقط نام نشریه سروه موجود بود. سروه در سال ۱۳۶۴ مجوز دریافت کرده و گستره فعالیتش بین‌المللی بوده و در زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی منتشر می‌گردید و زبان آن کردی بود. در این دوره فضای سیاسی استان کردستان ناشی از بی‌ثباتی‌های پساانقلابی و همچنین ناآرامی‌های کردستان به شکلی طبیعی مطلوب رشد

مطبوعات نبوده است و این عدم توسعه مطبوعات در مشارکت سیاسی شهروندان و سایر شاخصه های توسعه نیز اثر گذار بوده است (جدول شماره ۱).

جدول شماره ۱: آمار مطبوعات استان کردستان در دوره ۱۳۵۷

منبع: آمار از اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان کردستان

عنوان نشریه	صاحب امتیاز	تاریخ اخذ مجوز	دوره انتشار	گرایش	زمینه انتشار	زبان انتشار	گستره توزیع
سروه	رحیم مشایی	۱۳۶۴	ماه نامه	عمومی	فرهنگی، ادبی و اجتماعی	کردی	بین المللی

۲-۳- دوره ۱۳۶۸ تا ۱۳۷۶

در دوره پساجنگ، که به دوره سازندگی نیز مشهور است، نشریات متعددی با گرایش های متفاوتی انتشار یافتند که از جمله آنها می توان به نشریات "ناوئ نه"، "تیشک"، نشریه "ثامانج"، هفته نامه "آیدر" اشاره کرد. چنانچه در جدول شماره ۲ مشاهده شد، اداره کل ارشاد استان کردستان تنها نام دو نشریه منتشر شده در این دوره را آورده است. یکی، دو ماهنامه تبیان با صاحب امتیازی مرکز بزرگ اسلامی غرب کشور، که در حوزه های فرهنگ و اجتماعی به زبان فارسی منتشر شده و دیگری، فصلنامه زریبار که صاحب امتیاز آن عادل محمد پور بوده و در حوزه های فرهنگی، اجتماعی و هنری با گستره فعالیت منطقه ای و به زبان فارسی- کردی منتشر شده است.

جدول شماره ۲: آمار مطبوعات استان کردستان در دوره ۱۳۶۸ تا ۱۳۷۶

عنوان نشریه	صاحب امتیاز	تاریخ اخذ مجوز	دوره انتشار	گرایش	زمینه انتشار	زبان انتشار	گستره انتشار
تبیان	مرکز بزرگ اسلامی	۱۳۷۱/۱/۳۱	دو ماهنامه	عمومی	علمی، فرهنگی، اجتماعی	فارسی	منطقه ای
زریبار	محمد عادل محمدپور	۷۶/۲/۱	فصلنامه	عمومی	اجتماعی، فرهنگی، هنری	فارسی، کردی	منطقه ای

منبع: آمار اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان کردستان

۳-۳- دوره ۱۳۸۴-۱۳۷۶

این دوره که به دوره اصلاحات سیاسی نیز مشهور است، یکی از دوران‌های مهم و شکوفایی مطبوعات محلی در کردستان است. در این دوره نشریات متنوعی با گستره انتشار منطقه‌ای فعال بوده‌اند. طی این دوره، نشریات مجاللی یافتند که حتی حالت انتقادی به خود بگیرند و علاوه بر مسائل فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی، پیرامون مسائل سیاسی نیز قلم بزنند. در دوران اصلاحات، مطبوعات نقش بسزایی در بهبود روند توسعه سیاسی نیز ایفا کردند؛ به طوری که میزان مشارکت سیاسی مردم در این دوره رشد قابل توجهی داشته است (جدول شماره ۷). از ویژگی‌های مطبوعات در این دوره، خصوصی بودن و غیر وابسته بودن شان به نهادهای قدرت می‌باشد (جدول شماره ۳). نشریاتی می‌توانند در پیشبرد توسعه سیاسی موثر باشند که از نهادهای قدرت مستقل بوده و بتوانند با نگاهی انتقادی همه مسائل اجتماعی و سیاسی را رصد کرده و تحت پوشش قرار دهند. نشریات: «فرهنگ کردستان»، «مهاباد»، «اخبار کردستان»، «کردستان»، «زمانه وان»، «ویرا»، «ناشتی»، «هاوار»، «رژ هه لآت»، «کرفتو»، «پیام کردستان»، «آبیدر»، «زانیاری»، «ئاسوو»، «آوای کردستان»، «نور اسلام»، «گفتار سبز»، «ئاگرین»، «ندای گروس»، «لیلاخ»، «راسان»، «کازبوه»، «نگین گروس»، «دیدگاه»، «کار دوک»، «رووبار»، «عرشیا»، «نیشتمان»، «روژوند»، «ئاوی ماد»، «آبادگران کردستان»، «ئهلند» و «شوارو» طی این دوره انتشار یافته‌اند که در آمارهای ارائه شده از اداره کل فرهنگ و ارشاد استان کردستان، از این نشریات قانونی آن دوره اسمی برده نشده است. نشریات مذکور اکثر به قریب آنها در استان کردستان منتشر شده‌اند و گستره فعالیت‌شان منطقه‌ای (چهار استان کرد نشین آذربایجان غربی، کرمانشاه، ایلام و کردستان) بوده است. مخاطبان این نشریات، عموم مردم بوده‌اند؛ یعنی در زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی منتشر شده‌اند. زبان انتشار نیز اکثراً فارسی- کردی بوده است. بخشی از نشریات مذکور، در استانهای غیر از کردستان نیز انتشار یافته‌اند، اما بی‌تردید بر تحولات این استان نقش مستقیمی داشته‌اند. اما این نشریات هر کدام به دلایلی متوقف شده‌اند. مسئولین دلیل توقیف اکثر این جراید را بر اساس ماده ۱۶ قانون مطبوعات ذکر می‌کنند و لغو و تعلیق مجوز آنها بر این مبنا اعلام شده است. طبق ماده ۱۶ قانون مطبوعات، «صاحب امتیاز موظف است ظرف شش ماه پس از صدور پروانه، نشریه مربوطه را منتشر کند و در غیر این صورت با یک بار اخطار کتبی و دادن فرصت ۱۵ روز دیگر،

در صورت عدم عذر موجه اعتبار پروانه از بین می رود". این ماده همچنین تاکید کرده که «عدم انتشار منظم نشریه در یک سال نیز، اگر بدون عذر موجه (به تشخیص هیأت نظارت) باشد، موجب لغو پروانه خواهد بود». بدین ترتیب علت لغو مجوز اکثر قریب به اتفاق این نشریات، دلایل اداری و غیر سیاسی، یعنی عدم نشر مرتب آنها بوده است. از آنجایی که اطلاعات موجود در مراجع ذیربط در مورد این نشریات کامل نبود، نگارندگان از طریق مراجعه به آرشیو و تحقیقات شخصی، بخشی از اطلاعات مربوط به این نشریات را بدست آوردند که در جدول شماره ۳، مورد اشاره قرار گرفته است

جدول شماره ۳: آمار مطبوعات استان کردستان در دوره ۱۳۸۴-۱۳۷۶

عنوان نشریه	صاحب امتیاز	تاریخ اخذ مجوز	دوره انتشار	گرایش	زمینه انتشار	زبان انتشار	گستره انتشار
ناس ق	حسین احمدی	۱۳۸۱	هفته نامه	عمومی	سیاسی، اقتصادی، فرهنگی	کردی-فارسی	منطقه ای
ناشتی	برهان لهورنی	۱۳۸۲	هفته نامه	عمومی	فرهنگی، سیاسی، اجتماعی	فارسی-کردی	منطقه ای
هاوار	هاشم هدایتی	-	هفته نامه	عمومی	فرهنگی، سیاسی، اجتماعی	فارسی-کردی	منطقه ای
رؤژه لات	عبدالله سهرابی	-	هفته نامه	عمومی	فرهنگی، سیاسی، اجتماعی	کردی-فارسی	منطقه ای
کرفتو	جهانگیر مدنی	-	هفته نامه	عمومی	فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و	کردی-فارسی	منطقه ای
ده نگی گه ل	حسین کبودوند	-	هفته نامه	عمومی	فرهنگی، سیاسی، اجتماعی	کردی-فارسی	منطقه ای

منبع: آمار از اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان کردستان

در آمار ارائه شده از سوی اداره کل فرهنگ و ارشاد استان کردستان، برای این دوره فقط به دو نشریه اشاره شده است که هر دو نشریاتی دولتی محسوب می شوند؛ چراکه دو نهاد دولتی و نیم دولتی صاحب امتیاز این نشریات می باشند. هفته نامه سیروان با صاحب امتیازی سازمان همیاری

شهرداری های استان کردستان و فصلنامه فرهنگ کردستان با صاحب امتیازی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان کردستان، دو نشریه این دوره بوده‌اند که هر دو با گرایش عمومی انتشار یافته‌اند (جدول شماره ۴).

جدول شماره ۴: آمار مطبوعات استان کردستان در دوره ۱۳۸۴-۱۳۷۶

عنوان نشریه	صاحب امتیاز	تاریخ اخذ مجوز	دوره انتشار	گرایش	زمینه انتشار	زبان انتشار	گستره انتشار
سیروان	سازمان همیاری شهرداری های استان کردستان	۷۷/۵/۲۶	هفته نامه	عمومی	سیاسی، هنری و اجتماعی	فارسی - کردی	منطقه ای
فرهنگ کردستان	اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان کردستان	۷۹/۱۱/۳	فصلنامه	عمومی	اجتماعی، فرهنگی، هنری	فارسی	استانی

منبع: آمار از اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان کردستان

۴-۳- دوره ۱۳۹۲-۱۳۸۴

در این دوره ۸ ساله، مجموعاً ۱۶ نشریه در استان کردستان مجوز انتشار یافته‌اند. ۱۱ نشریه از این تعداد، با گرایش عمومی منتشر شده‌اند و ۵ نشریه مخاطب تخصصی داشته‌اند. ۱۱ نشریه با زبان فارسی - کردی منتشر شده‌اند و ۵ نشریه دیگر زبان انتشارشان فارسی، و یا فارسی - انگلیسی بوده است. صاحبان امتیاز ۱۱ نشریه، خصوصی و غیر دولتی بوده‌اند و صاحب امتیاز ۵ نشریه دیگر نیز دولتی یا وابسته به یک نهاد حکومتی بوده‌اند. گستره انتشار ۷ نشریه، استانی بوده، و ۴ نشریه نیز در سطح منطقه ای، انتشار یافته‌اند یک نشریه نیز بصورت محلی و چهار نشریه دیگر در قالب سراسری انتشار یافته‌اند (جدول شماره ۵).

جدول شماره ۵: آمار مطبوعات استان کردستان در دوره ۱۳۹۲-۱۳۸۴

عنوان نشریه	صاحب امتیاز	تاریخ اخذ مجوز	دوره انتشار	گرایش	زمینه انتشار	زبان انتشار	گستره انتشار
آگرین روژ	افشین شعبانی	۹۰/۴/۱۳	دو هفته نامه	عمومی	فرهنگی - اقتصادی	فارسی کردی	محلی
به هیز	مهرداد حق گو	۹۰/۴/۱۳	دو هفته نامه	تخصصی	تربیت بدنی	فارسی	استانی
پژوهشنامه مدیریت بازرگانی	-	۹۲/۱/۲۶	فصلنامه	تخصصی	علوم انسانی - مدیریت	فارسی، انگلیسی	سراسری
پژوهش نامه ادبیات کردی	دانشگاه کردستان	۸۹/۶/۱۵	فصلنامه	تخصصی	علوم انسانی - ادبیات تطبیقی	فارسی کردی	سراسری
روزان	سلیمان الله مرادی	۹۰/۴/۱۳	هفته نامه	عمومی	فرهنگی، اقتصادی	فارسی، کردی	استانی
دیار کهن	علی لکی زاده	۸۷/۱۲/۲۶	دو هفته نامه	عمومی	فرهنگی	فارسی، کردی	استانی
چرو	محمد هادیفر	۹۰/۴/۱۳	ماهنامه	عمومی	سیاسی، فرهنگی	فارسی، عربی، کردی	منطقه ای
روژ روند	سید عماد حسینی	۸۹/۶/۱۵	هفته نامه	عمومی	سیاسی، فرهنگی	فارسی، کردی	منطقه ای
هایا	آزاد محمدی	۹۰/۴/۱۳	فصلنامه	عمومی	فرهنگی	فارسی، کردی	استانی

ثامانج کردستان	سالار مرادی	۹۱/۱۲/۱۴	دو هفته نامه	عمومی	سیاسی، فرهنگی	فارسی، کردی	استانی
نور اسلام	محمد سراج الدینی	۹۵/۲/۲۷	ماهنامه	عمومی	اجتماعی، فرهنگی	فارسی، عربی	منطقه ای
ژیوار	رحیم غلام ویسی	۸۶/۱۱/۸	ماهنامه	عمومی	فرهنگی	فارسی، کردی	استانی
سوران	عارف رحیمی	۸۷/۱۲/۲۶	هفته نامه	عمومی	سیاسی، فرهنگی	فارسی، کردی	منطقه ای
شار	شهرداری سنندج	۸۶/۱۱/۸	ماهنامه	عمومی	فرهنگی	فارسی، کردی	استانی
شهر و محیط	دانشگاه کردستان	۸۸/۹/۳	فصلنامه	تخصصی	فنی مهندسی	فارسی، انگلیسی	سراسری
مشاوره و روان درمانی	دانشگاه کردستان	۸۹/۹/۲۲	دو فصلنامه	تخصصی	روانشناسی	فارسی، انگلیسی	سراسری

منبع: آمار از اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان کردستان

۳-۵- دوره ۱۳۹۵ - ۱۳۹۲

در این دوره سه ساله، مجموعاً ۱۹ نشریه مجوز انتشار یافته‌اند که ۱۲ مورد آنها با گرایش عمومی، یعنی در زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، هنری و غیره منتشر شده‌اند و ۷ نشریه نیز تخصصی بوده‌اند. زبان انتشار ۱۱ نشریه، فارسی-کردی بوده و بقیه فارسی و یا فارسی-انگلیسی بوده‌اند. صاحبان امتیاز ۱۵ نشریه، غیردولتی، یعنی مربوط به بخش خصوصی و غیر وابسته به نهادهای حکومتی، بوده‌اند (جدول شماره ۶).

جدول شماره ۶: آمار مطبوعات استان کردستان در دوره ۱۳۹۵-۱۳۹۲

عنوان نشریه	صاحب امتیاز	تاریخ اخذ مجوز	دوره انتشار	گرایش	زمینه انتشار	زبان انتشار	گستره انتشار
ژیولان	شیلان	۹۴/۶/۳	ماهنامه	عمومی	فرهنگی	فارسی،	منطقه

دولت پژوهی ایران معاصر

ای	کردی					خاکی	
سراسری	فارسی، کردی	ادبی و فرهنگی، هنری و شعر	اختصاصی	ماهنامه	۹۵/۲۷/۲	شب بو محمدیانی	شی
استانی	فارسی، کردی	فرهنگی، اقتصادی	عمومی	ماهنامه	۹۴/۹/۳	سید کمال حسینی	کاسب
منطقه ای	فارسی، کردی	اجتماعی، اقتصادی	عمومی	ماهنامه	۹۴/۱/۳۱	مسعود احمدی	کردستان امروز
سراسری	فارسی	گردشگری	اختصاصی	فصلنامه	۹۴/۱۲/۱۰	سید سلمان حسینی	کوله پشتی
منطقه ای	فارسی، کردی	اجتماعی، هنری	عمومی	هفته نامه	۹۵/۱/۱۶	ایرج عبادی	لووتکه
سراسری	فارسی عمومی	فرهنگی، هنری	عمومی	فصلنامه	۹۴/۳/۲۵	یاسر پورمحمد	مفهوم شهر
محلی	فارسی	اجتماعی، فرهنگی	عمومی	ماهنامه	۹۴/۶/۲۳	بلال شانواز	مهر دلبرا
استانی	فارسی	فنی مهندسی	اختصاصی	ماهنامه	۹۴/۷/۱۳	سیروس رحیمی	آب بند
منطقه ای	فارسی، انگلیسی، کردی	حوزه پزشکی	اختصاصی	فصلنامه	۹۵/۳/۲۴	نظام دامپزشکی	بانوک
محلی	فارسی	اجتماعی، فرهنگی	عمومی	ماهنامه	۹۴/۱۰/۲۸	شورای اسلامی شهر بانه	بانه شار
منطقه ای	فارسی، کردی	اجتماعی، فرهنگی	عمومی	ماهنامه	۹۴/۶/۳۰	محمد حقمرادی	بیر و هزر
سراسری	فارسی، انگلیسی	علوم تربیتی	تخصصی	فصلنامه	۹۲/۸/۲۷	-	تدریس پژوهی

چیا	امید رشیدی	۹۴/۳/۴	ماهنامه	عمومی	اجتماعی، فرهنگی	فارسی، کردی	استانی
ده نگی کردستان	هوشیار بابایی	۹۴/۷/۶	هفته نامه	عمومی	سیاسی، اجتماعی، فرهنگی	فارسی، کردی	منطقه ای
سازمانی در آموزش و پرورش		۹۲/۷/۲۲	فصلنامه	تخصصی	علوم تربیتی	فارسی، انگلیسی	سراسری
رووداو	مسعود احمدی	۹۳/۲/۲۸	ماهنامه	عمومی	اجتماعی، اقتصادی	فارسی، کردی	منطقه ای
کورده واری	خبات ساعدی	۹۳/۴/۲۲	ماهنامه	عمومی	اجتماعی و فرهنگی	فارسی و کردی	استانی
مدیر سرا	ایوب رضایی	۹۴/۶/۲۹	فصلنامه	تخصصی	مدیریت	فارسی	سراسری

منبع: آمار از اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان کردستان

۴- وضعیت میزان مشارکت مردم استان کردستان در انتخابات

در این بخش به وضعیت میزان مشارکت مردم استان کردستان در انتخابات می پردازیم که طبق داده های آماری موجود، میزان مشارکت سیاسی شهروندان در انتخابات مختلف رابطه ای مستقیم با میزان رشد مطبوعات داشته است. در واقع هر دوره که فضای سیاسی کشور بازتر بوده و در استان کردستان مطبوعات رشد داشته اند و فضا برای فعالیت مطبوعات مناسب بوده است، میزان مشارکت در انتخابات نیز به مراتب افزایش یافته است. در این بخش دو انتخابات ریاست جمهوری و مجلس شورای اسلامی بررسی شده است. لازم به ذکر است که طبق آمار موجود، میزان مشارکت مردم کردستان تحت تاثیر فضای سیاسی کل کشور هم قرار داشته است؛ به طوری که در انتخاباتی که سراسر کشور و در اکثر استانها میزان مشارکت افزایش یافته، در استان کردستان هم این اتفاق افتاده است. اما دو شهر بیجار و قروه که هم از نظر مذهبی و هم زبانی ترکیبی هستند،

واکنش شان در انتخابات نسبت به سایر شهرهای استان متفاوت بوده است که این مسئله در ادامه و با ارائه آمار مطرح شده است.

۱-۴- وضعیت میزان مشارکت مردم استان کردستان در انتخابات ریاست جمهوری

طبق آمار موجود، وضعیت مشارکت مردم در انتخابات ریاست جمهوری در شهرستان‌های استان در اوایل انقلاب اسلامی نسبتاً کم بوده و با گذار از سالهای اولیه انقلاب، آمار نشان می‌دهند که میزان مشارکت مردم نیز افزایش پیدا کرده است (جدول شماره ۷). البته باید اشاره کرد که میزان مشارکت دو شهر شرقی استان، یعنی بیجار و قروه، با سایر شهرستانها تفاوت چشمگیری داشته و در همان اوایل پیروزی انقلاب اسلامی، مردم این شهرستان‌ها اعتماد سیاسی بالایی به نهادهای انقلابی به طور عام و انتخاباتها به طور خاص داشته‌اند. با توجه به نبود احزاب و نهادهای مدنی و عدم رشد یا حتی نبود مطبوعات در همه شهرستانهای استان و از جمله دو شهرستان مذکور، عواملی غیر از نهادهای مدرن، می‌توانند بیانگر این تفاوت رفتار سیاسی در این دو شهرستان با سایر شهرهای استان باشند. یکی از عوامل تعیین کننده، که اغلب در استان کردستان تنش‌های سیاسی نیز به بار آورده است، اختلافات مذهبی بود؛ البته بخشی از این مسائل به دلیل تغییر گفتمان سیاسی حاکم بر کشور نیز بود. اکثریت جمعیت استان کردستان اهل تسنن می‌باشند؛ اما شهرستان‌های بیجار و قروه جمعیتی با اکثریت بالای اهل تشیع دارند که همراه و همگام گفتمان غالب مذهبی در ایران هستند. لذا می‌توان تنش‌های مذهبی اوایل انقلاب را در تفاوت میزان مشارکت شهرهای استان کردستان موثر دانست و در واقع یکی از عوامل این رفتار ناهماهنگ سیاسی در استان کردستان احتمالاً مذهب بوده است.

همچنین طبق این آمارها، در انتخابات دوره هفتم که در سال ۱۳۷۶ برگزار شد، در اکثر شهرستانها میزان مشارکت بالا بوده است. البته پس از تثبیت امنیت و گذار از ناآرامی‌ها، نهادهای مدنی نیز توسعه یافتند و مطبوعات نیز فعالیت گسترده‌تر خود را آغاز کردند. این مسائل به طور کلی شرایط حضور هرچه بیشتر نیروهای اجتماعی و توده‌ای مردم در انتخابات را فراهم ساخت که به تبع آن، میزان مشارکت مردم در انتخابات نیز بالاتر رفته و در مقایسه با سال‌های اولیه پیروزی انقلاب رشد خوبی نیز داشته است. پس از گذشت یک دوره بین سالهای ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۴، که به دوره

دوره شهر	اول	دوم	سوم	چهارم	پنجم	ششم	هفتم	هشتم	نهم	دهم	یازدهم	متوسط
-------------	-----	-----	-----	-------	------	-----	------	------	-----	-----	--------	-------

اصلاحات در ایران مشهور است، و با افزایش میزان مشارکت چشمگیری همراه بوده، در سال ۱۳۸۴ که انتخابات دوره نهم برگزار شد، میزان مشارکت مردم کاهش قابل توجهی داشته که در بعضی شهرستانها با وضعیت مشارکت در اوایل انقلاب قابل مقایسه است. عوامل زیادی می‌توانند در کاهش مشارکت در این انتخابات موثر باشند که شاید مهمترین آنها رکود توسعه سیاسی پس از یک دوره کوتاه رشد سریع باشد. سال ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۴، یعنی در دولت هفتم و هشتم، برخی شاخصه‌های توسعه سیاسی مانند مطبوعات و نهادهای مدنی در استان کردستان، رشد سریعی داشته‌اند؛ به طوری که در بعضی از شاخصه‌ها رشد این دوران بالاتر از تمام دوران پس از انقلاب بوده است. پس از یک دوره رشد سریع، در پایان دولت هشتم، برخی مطبوعات در استان توقیف شده و فعالیت نهادهای مدنی نیز کم‌رنگ و کم‌رمق شده است. همین توقیف و کاهش شاخصه‌های توسعه سیاسی، می‌تواند عامل مهمی در تقلیل میزان مشارکت سیاسی مردم استان در انتخابات دوره نهم باشد.

به طور کلی، روند مشارکت مردم در انتخابات در استان کردستان با فراز و نشیب همراه بوده و مسیر ثابتی را طی نکرده است. در سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی، میزان مشارکت مردم در انتخابات نسبتاً پایین بوده و با توجه به اوضاع سیاسی استان و منطقه، این مسئله دور از انتظار نبوده است. پس از آن، میزان مشارکت بیشتر شده و در سال‌های پس از جنگ روند مشارکت نسبتاً بالا رفته و پس از یک دوره رشد، دوباره شاهد کاهش میزان مشارکت مردم در انتخابات هستیم. چنانچه ملاحظه شد و در جدول هم مشخص است، طی دورانی که مطبوعات در استان کردستان رشد داشته‌اند، میزان مشارکت شهروندان در انتخابات نیز افزایش یافته است. در جدول شماره ۷، درصد مشارکت مردم شهرستانهای استان کردستان نشان داده شده است که طبق این آمار نکات زیر قابل استنباط است:

جدول شماره ۷: میزان مشارکت شهرستانهای استان کردستان در دوره‌های مختلف ریاست جمهوری

دولت پژوهی ایران معاصر

سنند ج	*	۴۲	۴۰	۵۲	۶۸	۶۱	۷۰	۵۳	۳۲	۲۰	۵۵	۵۷	۵۰
سقز	*	*	*	*	*	*	۸۳	۴۵	۲۸	۱۶	۵۷	۶۷	۴۹
مریوان ن	۵	*	*	۱۸	۶۳	۶	۶۴	۷	۴	*	۵۷	۵۹	۴۶
بانه	*	۲۲	۲۶	۵۱	۵۷	۷۲	۸۹	۴۶	۲۷	۱۷	۵۲	۵۹	۴۷
بیجار	۴ ۵۴	۹	۹۹	۶۶	۴۲	۱	۹۵	۵۸	۵۱	۴۴	۹۲	۸۹	۷۱
قروه	*	*	*	*	*	*	۷۸	۶۶	۷۰	*	۸۳	۸۴	۷۶
کامیار ان	*	*	*	*	*	*	*	۵۱	۳۹	۲۶	۶۳	۶۷	۴۹
دهگ لان	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۷۹	۷۹
دیوان دره	*	*	*	۶۰	۶۲	۷۰	۷۱	۴۹	۳۸	*	۶۰	۷۷	۵۹
سروا باد	*	*	*	*	*	*	*	*	۳۶	۲۰	۶۳	۶۹	۴۷

منبع: استانداری استان کردستان

- در دوره هفتم، در همه شهرستان‌ها میزان مشارکت نسبتاً بالا بوده است.
  - در دوره نهم و مرحله دوم این دوره در همه شهرستان‌ها میزان مشارکت پایین بوده است.
  - بالاترین میزان مشارکت، مربوط به دوره سوم در شهرستان بیجار بوده است.
  - پایین‌ترین میزان مشارکت نیز مربوط به دوره اول در شهرستان مریوان بوده است.
- البته باید اشاره شود که به دلیل کامل نبودن آمار همه ادوار در بعضی از شهرستان‌ها، جدول شماره ۱۰ ناقص است؛ چرا که با تکمیل شدن سایر آماری که در استانداری موجود نبود، نوع استنتاج

های بالا احتمالاً با تغییراتی مواجه شود. مثلاً اگر آمار شهرستان قروه تکمیل بود، با توجه به میزان مشارکت در سایر ادوار، ممکن بود میانگین مشارکت در این شهرستان کمتر از شهرستان بیجار باشد. جدول شماره ۸، میانگین میزان مشارکت در شهرستان‌های استان در انتخابات ادوار ریاست جمهوری را نشان می‌دهد.

۲-۴- وضعیت میزان مشارکت مردم استان کردستان در انتخابات مجلس شورای اسلامی

از پس از پیروزی انقلاب ۵۷ تا به امروز، ده دوره انتخابات مجلس شورای اسلامی همزمان با سراسر کشور در استان کردستان برگزار شده است. میزان مشارکت مردم استان در انتخابات مجلس، مانند انتخابات ریاست جمهوری، روند پر فراز و نشیبی را طی نموده است. چنانچه در این بخش بررسی شد، در بعضی شهرها میزان مشارکت در دوره‌های میانی با مشارکت بالایی همراه بوده، اما به یک باره در دوره‌های بعد، در بیشتر شهرستانها مشارکت با کاهش قابل تاملی روبه رو شده است. وضعیت مشارکت مردم در کل استان در دوره پنجم، که در سال ۱۳۷۴ یعنی پس از پایان جنگ برگزار شد، ۷۷/۰۶ درصد واجدین شرایط بوده اما مشارکت در دوره هفتم، که در سال ۱۳۸۲ برگزار شده است، به فقط ۳۲/۲۶ درصد واجدین شرایط کاهش یافته است.

میزان مشارکت مردم در انتخابات مجلس شورای اسلامی، تحت تاثیر تعداد کاندیداها و میزان رد صلاحیت‌ها بوده است به نحوی که هر زمان نیروهای سیاسی شناخته شده در حوزه‌های انتخابیه مجوز ورود به رقابت یافته‌اند، میزان مشارکت مردم نیز بالا بوده است؛ مانند مجلس ششم که شناخته‌شده‌ترین شخصیت‌های سیاسی استان، که محبوبیت نیز داشتند، به انتخابات ورود نموده‌اند و ۷۰/۱۸ درصد واجدین شرایط نیز در انتخابات مشارکت نموده‌اند که مشارکت بالایی می‌باشد. اما در دوره هفتم، که تقریباً تمام نمایندگان مجلس دوره ششم استان رد صلاحیت شدند، فقط ۳۲/۲۶ درصد واجدین شرایط مشارکت داشته‌اند که کاهش میزان مشارکت نسبت به دوره قبل، قابل ملاحظه می‌باشد.

فضای سیاسی متأثر از رد صلاحیت چهره‌های شاخص، خلأ مطبوعات آزاد جهت روشنگری، ضعف جامعه مدنی، نبود احزاب قوی و کارآمد، به همراه حضور نیروهای ناشناخته و غیرمحبوب در عرصه انتخابات در دوره‌های مختلف، از علاقه مردم به حضوری پر شور در انتخابات کاسته است. شاید اگر نیروهای مردمی و محبوب در دوره‌هایی که مشارکت بسیار پایین بوده است، رد

صلاحیت نمی‌شدند، در دوره‌های بعدی حتی میزان مشارکت مردم افزایش می‌یافت. انتخابات با رقابت چند چهره ناشناخته و ضعیف، مردم و نیروهای اجتماعی را به سکوت سیاسی یا بی‌تفاوتی نسبت به مشارکت سوق داده است. در انتخابات مجلس نیز آمار گویای ارتباط مستقیم رشد مطبوعات استان با میزان مشارکت مردم می‌باشد؛ به طوری که هرگاه میزان مطبوعات رشد پیدا کرده، رغبت مردم در مشارکت انتخابات بالاتر بوده است.

جدول شماره ۸، و نمودار شماره ۱ میزان مشارکت مردم کل استان کردستان را در مقایسه با میزان مشارکت متوسط کشوری در ادوار انتخابات مجلس شورای اسلامی، نشان داده است. طبق این جدول، می‌توان به نکات زیر اشاره کرد:

بالاترین میزان مشارکت مردم استان کردستان و متوسط مشارکت کشوری، در دوره پنجم بوده است که مشارکت استان از متوسط کل کشور در این انتخابات بالاتر است.

- ✓ کمترین میزان مشارکت استان، در انتخابات دوره اول بوده؛ در حالی که کمترین مشارکت متوسط کشوری در مجلس، در دوره هفتم بوده است.
- ✓ در بالاترین مشارکت، ۷۱/۱۱ درصد از واجدین شرایط در کشور شرکت کرده‌اند. آمار پایین‌ترین مشارکت متوسط کشوری در یک دوره، ۵۱/۲۱ درصد بوده است.
- ✓ در بالاترین مشارکت، ۷۷/۰۶ درصد از واجدین شرایط در استان شرکت کرده‌اند. آمار پایین‌ترین مشارکت متوسط استان در یک دوره، ۲۲/۴۹ درصد بوده است.
- ✓ متوسط مشارکت استان در تمام ادوار، ۵۴/۰۸ درصد واجدین شرایط بوده است. این رقم برای کل کشور، ۶۱/۴۹ درصد می‌باشد.

جدول شماره ۸: آمار میزان مشارکت مردم کردستان در انتخابات مجلس شورای اسلامی در مقایسه با

متوسط کشوری

دوره برگزاری	سال برگزاری	تعداد واجدین شرایط	تعداد شرکت کنندگان	درصد مشارکت	متوسط کشوری
اول	۱۳۵۸	۴۶۰۷۷۵	۱۰۳۶۴۱	۲۲/۴۹	۵۲/۱۴
دوم	۱۳۶۳	۵۱۴۵۷۱	۲۴۶۵۱۲	۴۷/۹۱	۶۴/۶۴
سوم	۱۳۶۷	۵۷۴۶۴۶	۳۵۳۳۴۶	۶۱/۴۹	۵۹/۷۲
چهارم	۱۳۷۱	۶۴۱۷۳۶	۴۵۷۸۵۵	۷۱/۳۵	۵۷/۸۱
پنجم	۱۳۷۴	۷۳۳۰۰۰	۵۶۴۸۷۷	۷۷/۰۶	۷۱/۱۱
ششم	۱۳۷۸	۸۳۲۲۳۶	۵۸۴۰۷۵	۷۰/۱۸	۶۷/۳۵
ششم ۲	۱۳۷۹	۳۰۷۵۰۳	۱۶۷۹۸۰	۵۴/۶۲	-
هفتم	۱۳۸۲	۱۰۱۸۷۸۷	۳۲۸۷۱۱	۳۲/۲۶	۵۱/۲۱
هفتم ۲	۱۳۸۳	۵۱۸۳۵۳	۱۳۱۴۷۶	۲۵/۳۶	-
هشتم	۱۳۸۶	۹۰۸۹۱۱	۴۲۳۲۲۷	۴۶/۵۶	۶۵
هشتم ۲	۱۳۸۷	۴۰۱۵۹۲	۶۷۲۹۹	۱۶/۷۵	-
نهم	۱۳۹۰	۱۰۰۲۱۴۷	۵۷۷۶۰۷	۵۸	۶۴
نهم ۲	۱۳۹۱	۴۲۷۹۰۰	۱۲۷۴۶۴	۲۹/۷۹	-
دهم	۱۳۹۴	۱۱۶۱۵۳۶	۶۲۱۴۷۲	۵۳/۵۰	۶۲
دهم ۲	۱۳۹۵	۶۷۱۳۳۰	۱۳۶۴۸۵	۲۰/۳۳	-

منبع: آمار از استانداری کردستان

نمودار شماره ۱: آمار میزان مشارکت مردم کردستان در انتخابات مجلس شورای اسلامی در مقایسه با متوسط کشوری

۵- تحلیل نقش مطبوعات بر بهبود روند توسعه سیاسی در استان کردستان

تجزیه و تحلیل اطلاعات نشان می‌دهد که رابطه بین استفاده از رسانه‌های جمعی و رسانه‌های اجتماعی با دانش سیاسی در کشورهایی که آزادی مطبوعات به شدت مورد تشویق و حمایت قرار می‌گیرد، قوی‌تر است. این نتیجه نشان می‌دهد که یک شهروند آگاه و یک دموکراسی توانمند، به شدت به آزادی مطبوعات وابسته هستند (Coyne and Leeson, 2009). در استان کردستان هرچند تا قبل از انقلاب، مطبوعات رشد قابل توجهی نداشته‌اند، اما پس از پیروزی انقلاب اسلامی آهنگ رشد و توسعه‌ی آن سرعت یافته و در حال حاضر نیز ادامه دارد. شکل‌گیری و فعالیت مطبوعات استان با فراز و نشیب‌های فراوانی روبه‌رو بوده و گاهی با اختلال در فضای سیاسی، رشد این شاخص مهم توسعه سیاسی نیز متوقف شده است. با پیروزی انقلاب اسلامی، ناآرامی‌ها در استان کردستان آغاز شد و لذا در شرایط ناآرامی و بی‌ثباتی سیاسی، فضای مناسبی برای مطبوعات وجود نداشته و کلاً شاخصه‌های توسعه سیاسی با روندی بسیار کند روبه‌رو بوده است. در شرایط بحرانی اوایل انقلاب و سپس در دوران جنگ هشت ساله، بخاطر وضعیت غیرعادی جامعه و حکومت و ضرورت وحدت و انسجام ملی در مقابل دشمنان داخلی و خارجی، اساساً امکان پرداختن به رشد و توسعه سیاسی و گسترش مطبوعات وجود نداشته است.

پس از تثبیت انقلاب و پایان جنگ ۸ ساله رژیم بعث علیه انقلاب نوپای ایران، مولفه‌های مهم سرمایه اجتماعی مانند اعتماد بین شهروندان، اعتماد اجتماعی، اعتماد مردم به هیات حاکمه و نهادهای حکومت، یعنی اعتماد سیاسی، و سایر مولفه‌های دیگر سرمایه اجتماعی رشد یافته و آثار این مسئله مهم در میزان مشارکت سیاسی و اجتماعی بالای مردم و افزایش تعداد جراید و نهادهای مردمی نسبت به سالهای پس از پیروزی انقلاب قابل مشاهده است. البته در دوران پس از پیروزی انقلاب نیز رشد مطبوعات هماهنگ نبوده و در مقاطعی با آهنگ رشد بالایی روبه‌رو بوده و در دورانی شاهد افت رشد آن بوده‌ایم. جدول شماره ۹ و نمودار شماره ۲، نشان دهنده وضعیت کلی مطبوعات در استان کردستان پس از پیروزی انقلاب می‌باشند. بر این اساس، روند رشد و توسعه کمی مطبوعات در استان به شرح زیر است:

دوره ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۸: ۴ نشریه

دوره ۱۳۶۸ تا ۱۳۷۶: ۶ نشریه

دوره ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۴: ۳۶ نشریه

دوره ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۲: ۱۶ نشریه

دوره ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۵: ۱۹ نشریه

طبق آمار فوق، طی سالهای ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۴ دوره اوج رشد و توسعه مطبوعات در استان بوده و دوره ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۸ یعنی سالهای پس از پیروزی انقلاب، با ۵ نشریه منتشر شده که اکثراً در خارج از استان منتشر شده‌اند، کمترین توسعه را در بخش مطبوعات شاهد بوده‌ایم. طبق آمار فوق بین رشد مطبوعات و مشارکت سیاسی به عنوان یکی از شاخصه‌های مهم توسعه سیاسی رابطه مستقیم برقرار است. چنانچه آمار جدول شماره ۹ را با میزان مشارکت مردم در انتخابات که در جداول شماره ۷ و ۸ آورده شده است مقایسه کنیم، پی می‌بریم که هر زمان فضای سیاسی گشایش یافته و مطبوعات رشد کرده در انتخابات‌های آن دوران رغبت مردم در مشارکت سیاسی بالاتر بوده، گاهی نیز یک فضای باز سیاسی ناشی از تغییر بازیگران در مرکز، رشد فعالیت‌های مدنی و سیاسی را به دنبال داشته است. البته رشد نوع مطبوعات نیز مهم است، مثلاً مطبوعاتی که غیر دولتی و عمومی باشد سهم بیشتری در تحقق توسعه را ایجاد می‌کند. نمودارها ۳ و ۴ نوع مطبوعات استان را طی دوره‌های نشان داده است.

نمودار
شماره ۲:
وضعیت
انتشار

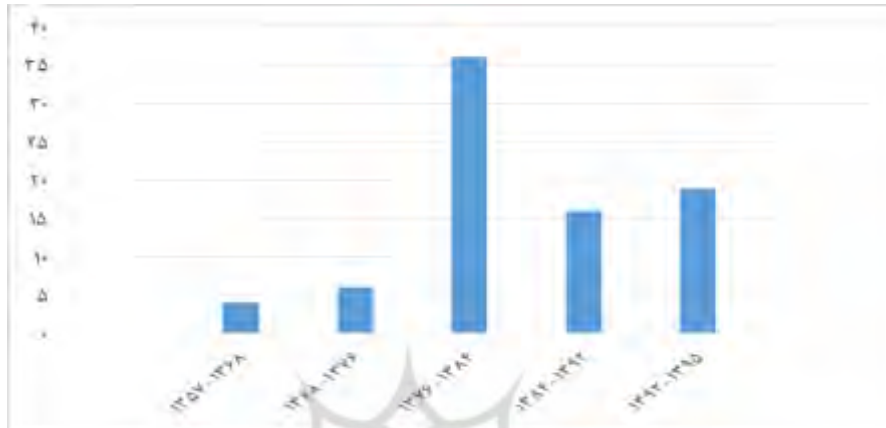
مطبوعات در پنج دوره مختلف پس از انقلاب اسلامی

جدول شماره ۹: آمار کلی نشریات منتشر شده در استان کردستان در دوره های مختلف پس از انقلاب اسلامی

دوره انتشار	تعداد نشریات	گرایش تخصصی	گرایش عمومی	دولتی	غیر دولتی
۱۳۵۷ تا ۱۳۶۱	۴	۰	۴	۰	۴
۱۳۶۲ تا ۱۳۶۶	۶	۰	۶	۱	۵
۱۳۶۷ تا ۱۳۷۱	۳۶	۰	۳۶	۵	۳۱
۱۳۷۲ تا ۱۳۷۶	۱۶	۷	۹	۱۶	۰
۱۳۷۷ تا ۱۳۸۱	۸۱	۱۲	۶۹	۱۲	۶۹
جمع					

منبع: آمار از اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان کردستان

نمودار شماره ۳: نسبت نشریات دارای مجوز غیر دولتی به دولتی در دوره های مختلف پس از انقلاب

اسلامی

نمودار شماره ۴: نسبت نشریات تخصصی به عمومی در استان

نتیجه گیری

در نوشتار حاضر بررسی نقش مطبوعات در توسعه سیاسی استان کردستان، در مقام مساله اصلی پژوهش مورد توجه و بررسی قرار گرفت. برای پرداختن به این امر، میزان رشد و توسعه مطبوعات و رسانه ها در استان مورد تحلیل واقع شد و سپس میزان مشارکت مردم دو انتخابات مجلس شورای اسلامی و ریاست جمهوری در استان به صورت کامل و با ارائه آمار دقیق بررسی گردید. در نهایت، به این نتیجه مهم رسیدیم که هر زمان رشد و توسعه مطبوعات مطلوب بوده، میزان مشارکت مردم در انتخابات به مثابه یکی از شاخصه های مهم توسعه سیاسی، بالا بوده است. اما بر اساس یافته های حاصل از پژوهش، نمی توان روند ثابت و مشخصی از نقش مطبوعات و رسانه های محلی را در بهبود روند توسعه سیاسی استان کردستان مشاهده نمود؛ زیرا بر اساس شرایطی تاریخی و وضعیت متفاوت سیاسی و اجتماعی در مناطق غرب کشور، روند تاثیرپذیری توسعه سیاسی استان از فضای مطبوعاتی کل کشور نیز متفاوت بوده است. در واقع، فضای توسعه سیاسی استان کردستان را نمی توان بدون توجه به وضعیت کلان سیاسی و اجتماعی در کل جامعه ایران مورد بازخوانی و بررسی قرار داد. بنابراین، توجه به وضعیت سیاسی و اجتماعی کلان کشور در سال های بعد از ۱۳۵۷ تاکنون، به عنوان زمینه اصلی بررسی نقش مطبوعات در توسعه سیاسی استان کردستان از اهمیت زیادی برخوردار است. اگرچه توسعه مطبوعات خود متأثر از فضای سیاسی کلی می باشد، یعنی بدون تغییر و تحول در سطح کلان فضا برای رشد و نمو مطبوعات و رسانه ها فراهم نیست؛ اما گاهی با وجود فضای باز سیاسی و رشد مطبوعات امکان پایین بودن میزان مشارکت سیاسی نیز وجود دارد که این مسئله ممکن است به کیفیت و استقلال مطبوعات از نهاد های قدرت بستگی دارد. در صورت عدم استقلال مطبوعات و رسانه ها از قدرت و وابستگی آن به حکومت می توان از نقش آنها در بهبود توسعه سیاسی کاسته شود. اوج روند بهبود توسعه سیاسی طی سالهای ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۴ بوده که هم مشارکت سیاسی شهروندان در استان به بالاترین حد خود پس از پیروزی انقلاب رسید و هم میزان انتشار مطبوعات رشد بسیار بالایی داشته است؛ چرا که در مجموعه انتخابات آن دوران، میزان مشارکت مردم تقریباً برابر متوسط کشوری بوده و حتی در بعضی شهرها از متوسط کشوری نیز بالاتر رفته است.

روند رشد شاخصه‌های توسعه سیاسی در دوره بعد، یعنی طی سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۲ در مواردی کند شده است و با توجه به میزان پایین مشارکت مردم در انتخابات و تعداد کم انتشار مطبوعات و ... می‌توان به این مهم پی برد. اما در مجموع، با سنجش نسبت به سال‌های اولیه انقلاب، در این دوره نیز توسعه سیاسی روند نسبتاً خوبی داشته است و عدم مشارکت بالا نسبت به دوره قبل‌تر، هماهنگ با سراسر کشور بوده و به نوعی رفتار سیاسی شهروندان استان کردستان متمایز از شهروندان دیگر مناطق ایران نبوده است. به‌طور کلی، در پایان می‌توان عنوان نمود که در نتیجه بررسی‌ها و مطالعات انجام شده، فرضیه پژوهش مبنی بر اینکه «افزایش تعداد و کیفیت مطبوعات در استان کردستان، در روند ارتقاء توسعه سیاسی موثر واقع شده است»، تایید می‌شود. بدین ترتیب می‌توان گفت که در هر مقطعی که در استان کردستان طی سال‌های بعد از انقلاب اسلامی، میزان رسانه‌ها و مطبوعات مستقل رشد و توسعه یافته‌اند، میزان مشارکت سیاسی مردم در سطح حضور در انتخابات افزایش داشته است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

فهرست منابع

- 1- Bakhtin, M., Habermas, Y.(2005). Conversational Democracy, translated by: Mansour Ansari, Tehran: Nahr-e-Karzan.
  - 2- Badi, b. (2013). Political development, translated by Ahmed Naqibzadeh, Tehran: Qoms Publishing House, 7th edition.
  30972. 4- Khayabani, G., Sribarni, A.(2001) "Press and continuous struggle over civil society", Media Journal, No. 3: 82-93
  - 5-Chabaki, A.M. Al-Binin (2012) "Gender and Political Participation", Scientific-Research Quarterly of Human Sciences, Al-Zahra University (S), 12th and 13th year, No. 44, 128:45-107.
  - 6- Rashidpour, A. (2005). Globalization and Democracy in Iran, Tehran: Contemporary View.
  - 7-Shahram Nia, A. M., Sifouri, F. (2016) "Media and political-social development of Iran in the Qajar and Pahlavi periods", World Politics Quarterly, 5th volume, number 1:115-14.
  - 9- Farzanepour, H., Zanganeh, P. (2009) "Comparison of the concept and mechanisms of political participation in the paradigm of modernity with the political thought of Imam Khomeini", Chapter of the first line, Islamic Revolution Approach, third year, number 8: 19-40.
  - 10- Lemko, J. (1997) "Knowing the complexities of political economic development in third world countries", Political-Economic Information, No. 8:23-4.
  - 11-Naqibzadeh, A. (2004). Introduction to Political Sociology, Tehran: Samit Publications, third edition.
  - 12- Nouri, M. (2008) "Investigating the role and function of the press in political development", Farhang Isfahan, 11th issue.
  - 14-Coyne, C. J., & Leeson, P. T. (2009). »Media, development, and institutional change« , Edward Elgar Publishing.
  - 15-Enikolopov, R., Petrova, M., & Zhuravskaya, E. (2011). »Media and political persuasion«, Evidence from Russia. American Economic Review, 101(7), 3253-85.
  - 16-Lauk, E. (2008). »Freedom for the media? Issues of journalism ethics in Estonia« , Informacijos mokslai, (47), 59-65.
  - 17-Leeson, P. T. (2008). »Media freedom, political knowledge, and participation«, Journal of Economic Perspectives, 22(2), 155-169.
  - 18-Park, C. S., & Gil de Zúñiga, H. (2021). »Learning about politics from mass media and social media: Moderating roles of press freedom and public service broadcasting in 11 countries«, International Journal of Public Opinion Research, 33(2), 315-335.
  - 19-Shahbaz, A., & Funk, A. (2019). »Freedom on the net 2019: The crisis of social media«, Freedom House, 4, 2019-11.
  - 20-Slls, D. (1968). »Internation Encylopedia Of Social Sciences«, New York, Macmillan Company and the Free press.
- Tables
- Table No. 1: Press statistics of Kurdistan Province in 1357. Source: Statistics of the General Department of Culture and Islamic Guidance of Kurdistan Province.

- Table No. 2: Press statistics of Kurdistan Province in the period 1368 to 1376 Source: Statistics of the General Department of Culture and Islamic Guidance of Kurdistan Province
- Table No. 3: Press statistics of Kurdistan Province in the period 1376-1384 Source: Statistics of the General Department of Culture and Islamic Guidance of Kurdistan Province
- Table No. 4: Press statistics of Kurdistan province in the period 1376-1384 (statistics provided by the General Department of Culture and Islamic Guidance of Kurdistan Province) Source: Statistics from the General Department of Culture and Islamic Guidance of Kurdistan Province
- Table No. 5: Press statistics of Kurdistan Province in the period 2014-2014 Source: Statistics from the General Department of Culture and Islamic Guidance of Kurdistan Province
- Table No. 6: Press statistics of Kurdistan Province in the period 2015-2015 Source: Statistics from the General Department of Culture and Islamic Guidance of Kurdistan Province
- Table No. 7: The amount of participation of Kurdistan Province cities in different periods of the presidency Source: Kurdistan Province Governorate
- Table No. 8: The statistics of Kurdistan people's participation in the elections of the Islamic Council compared to the national average. Source: Statistics from the Kurdistan Governorate.
- Table No. 9: General statistics of publications published in Kurdistan Province in different periods after the Islamic Revolution Source: Statistics from the General Department of Culture and Islamic Guidance of Kurdistan Province

